

Tomáš Zábranský

Drogová epidemiologie

UNIVERZITA PALACKÉHO
LÉKAŘSKÁ FAKULTA

Tomáš Zábranský

Drogová epidemiologie

OLOMOUC 2003

Věnováno mé Ženě

© Tomáš Zábranský, 2003

ISBN 80-244-0709-4

Obsah

Úvod.....	9
1 Definice	13
1.1 Drogová epidemiologie.....	13
1.2 Drogy	14
1.2.1 Dělení drog	14
1.2.1.1 Podle vzniku	15
1.2.1.2 Podle typu (psychoaktivního) působení a chemického složení	15
1.2.1.3 Podle stupně společenské nebezpečnosti.....	15
1.3 Zne/užívání (ab/usus) drog.....	17
1.3.1 Vývojové stupně zne/užívání drog	18
1.3.1.1 Stádia užívání, vedoucí k závislosti	18
1.3.1.2 Vývojové stupně abusu psychotropních látek v perspektivě věku jedince	19
1.4 Rizika / škodlivé důsledky zne/užívání drog	20
1.4.1 Zdravotní rizika	20
1.4.1.1 Individuální (interní)	20
1.4.1.1.1 Přímá.....	20
1.4.1.1.2 Nepřímá.....	20
1.4.1.2 Populační (externí)	21
1.4.2 Rizika kriminální povahy.....	21
1.4.2.1 Primárně drogové trestné činy.....	21
1.4.2.2 Sekundární drogové trestné činy	21
1.4.2.2.1 Páchání trestných činů pod vlivem drog.....	22
1.4.2.2.2 Páchání trestných činů za pomoci drog.....	22
1.4.2.2.3 Páchání trestných činů za účelem obstarání prostředků na drogy	22
1.4.2.2.4 Násilné, zastrašující a korumpující chování obchodníků s drogami	22
1.4.2.2.5 Hospodářská kriminalita a korupce.....	22
1.4.3 Ekonomické škody	23
1.4.3.1 Náklady na nemoc - nástroj vyjádření společenské zátěže.....	23
1.4.3.2 Přehled metodologie.....	23
1.4.3.3 Typy nákladů v COI studiích.....	25
1.4.3.4 COI studie v České republice.....	26
1.4.3.5 Výsledky COI studie v ČR pro rok 1998	27
2 Použití standardních epidemiologických indikátorů v drogové epidemiologii	29
2.1 Indikátory na incidenční bázi	29
2.1.1 Incidence užívání drog	29
2.1.2 Incidence požadavků o léčbu/službu (First Treatment Demand)	29
2.1.3 Mortalita	29
2.1.3.1 Přímá drogová úmrtí.....	30
2.1.3.2 Nepřímá drogová úmrtí (jiná úmrtí za přítomnosti drogy).....	31
2.1.4 Specifická mortalita	31
2.1.5 Incidence (krví přenosných) infekcí.....	31
2.2 Indikátory na prevalenční bázi	31
2.2.1 Celoživotní prevalence (užití drogy)	31
2.2.2 Prevalence současného užívání	31
2.2.3 Prevalence (drogové) závislosti.....	31

2.2.4	Prevalence problémového užívání.....	32
2.2.5	Prevalence využívání léčby / služeb	32
2.2.6	Vztahy mezi jednotlivými typy „drogové prevalence“	33
2.2.7	Komorbidity.....	33
3	Harmonizované klíčové indikátory EMCDDA a jejich interpretace	35
3.1	Průzkumy užívání nelegálních drog v populaci.....	36
3.1.1	Metodika	36
3.1.2	Možné interpretace pro praktické rozhodování o intervencích	37
3.2	Odhady prevalence problémového užívání drog.....	38
3.2.1	Nevhodné metody pro zjištění problémového užívání.....	38
3.2.2	Metody pro odhad prevalence problémového užívání drog v populaci.....	38
3.2.2.1	Multiplikační metody.....	38
3.2.2.2	Metoda zpětného záchytu (capture-recapture)	39
3.2.2.3	Metoda multivariantních indikátorů	39
3.2.2.4	Metoda zpětné kalkulace.....	39
3.2.3	Možné interpretace pro praktické rozhodování o intervencích	39
3.3	Zájem o léčbu a/nebo specializované služby v souvislosti s užíváním drog (treatment demand).....	40
3.3.1	Metody zjišťování	41
3.3.2	Možné interpretace a vztahy	41
3.4	Úmrtí v souvislosti s drogami a mortalita uživatelů drog.....	41
3.4.1	Metody zjišťování	42
3.4.1.1	Možné interpretace.....	42
3.4.2	Specifická mortalita (úmrtnost) uživatelů drog.....	42
3.4.2.1	Metody zjišťování	42
3.4.2.2	Možné interpretace	42
3.5	Infekční nemoci se vztahem k užívání drog	43
3.5.1	Podíl uživatelů drog na nových hlášených nálezích	43
3.5.1.1	Metody pro zjišťování.....	43
3.5.2	Prevalence a incidence mezi uživateli drog.....	43
3.5.2.1	Prevalence onemocnění (promóřenost) mezi uživateli drog	43
3.5.2.2	Incidence onemocnění v populaci uživatelů drog.....	44
3.5.2.3	Metody pro zjišťování.....	44
3.5.3	Možné interpretace	44
4	Kvalitativní metody v drogové epidemiologii.....	45
4.1	Role kvalitativních metod	45
4.1.1	Formování designu kvantitativního výzkumu.....	45
4.1.2	Doplňování a kontrola kvantitativního výzkumu	46
4.1.3	Vyhledávání a výzkum skryté populace.....	46
4.1.4	Porozumění osobní zkušenosti a významu užívání drog	46
4.1.5	Porozumění sociálnímu kontextu užívání drog.....	46
4.1.6	Vývoj účinné intervence a politické strategie.....	47
4.2	Základní metody v kvalitativním drogovém výzkumu.....	47
4.2.1	Etnografie a zúčastněné pozorování.....	47
4.2.2	Přímé pozorování	48
4.2.3	Kvalitativní interview	48
4.2.3.1	Studie klíčových informátorů.....	48
4.2.3.2	Ohniskové skupiny (focus groups)	48
4.2.3.3	Systematické přístupy ke kvalitativním interview	49

4.2.3.4	Analýzy (sociálních) sítí.....	49
4.3	Výhody a omezení kvalitativních metod.....	49
5	Přehled metod drogové epidemiologie.....	51
6	Drogová politika	53
6.1	Postoje k užívání „nelegálních drog“ v novodobé historii.....	54
6.2	Složky drogové politiky	55
6.2.1	Prevence	55
6.2.1.1	Primární prevence	55
6.2.1.2	Sekundární prevence	56
6.2.1.3	Terciární prevence.....	56
6.2.2	Represe	57
6.2.2.1	Prohibice.....	57
6.2.2.2	Regulace	57
6.3	Strategie v drogové politice	58
6.3.1	Potlačování nabídky drog	58
6.3.2	Snižování poptávky po drogách	58
6.3.3	Minimalizace rizik a škod z užívání drog (harm / risk reduction)	58
6.3.4	Kompatibilita jednotlivých strategií v drogové politice.....	59
6.4	Typy drogové politiky.....	59
6.4.1	Represivní model	59
6.4.2	Model minimalizace rizik a škod.....	60
6.3.3	Model kulturní integrace	60
6.5	Úrovně intervencí v drogové politice	60
7	Drogová situace v ČR na počátku nového tisíciletí – trendy podle drog.....	63
7.1	Souhrn.....	63
7.2	Konopné drogy.....	64
7.2.1	Rozšíření v populaci.....	64
7.2.2	Léčba a služby v souvislosti s konopím	65
7.2.3	Výroba a dovoz	66
7.2.4	Prosazování práva.....	67
7.2.5	Úmrtnost	67
7.3	Syntetické drogy.....	67
7.3.1	Pervitin	67
7.3.1.1	Rozšíření v populaci	67
7.3.1.2	Léčba a služby v souvislosti s pervitinem	68
7.3.1.3	Výroba a dovoz.....	69
7.3.1.4	Prosazování práva	70
7.3.1.5	Úmrtnost.....	70
7.3.2	Extáze	71
7.3.2.1	Rozšíření v populaci	71
7.3.2.2	Léčba a služby v souvislosti s extází.....	71
7.3.2.3	Výroba a dovoz.....	73
7.3.2.4	Prosazování práva	73
7.3.2.5	Úmrtnost.....	74
7.3.3	LSD (a další halucinogeny).....	74
7.3.2.1	Rozšíření v populaci	75
7.3.2.2	Léčba a služby v souvislosti s halucinogeny	75
7.3.2.3	Výroba a dovoz.....	76

7.3.2.4	Prosazování práva	76
7.3.2.5	Úmrtnost.....	76
7.4	Heroin a další opiáty.....	77
7.4.1	Rozšíření v populaci.....	77
7.4.2	Léčba a služby v souvislosti s opiáty.....	77
7.4.3	Výroba a dovoz.....	78
7.4.4	Prosazování práva.....	79
7.4.5	Úmrtnost	79
7.5	Kokain a crack	80
7.5.1	Rozšíření v populaci.....	80
7.5.2	Léčba a služby v souvislosti s kokainovými drogami	80
7.5.3	Výroba a dovoz	80
7.5.4	Prosazování práva.....	81
7.5.5	Úmrtnost	81
7.6	Těkavé látky	81
7.6.1	Rozšíření v populaci.....	81
7.6.2	Léčba a služby v souvislosti s těkavými látkami	82
7.6.3	Výroba a dovoz.....	82
7.6.4	Prosazování práva.....	82
7.6.5	Úmrtnost	83
7.7	Polyvalentní užívání	83
7.8	Alkohol a tabák	84
	Stránky s drogovou tematikou na českém internetu	85
	Výzkum a monitorování.....	85
	Prevence, léčba a služby.....	85
	Prosazování práva a regulace.....	86
	Seznam odkazů	87
	Rejstřík.....	93